

CONCEPȚIA ȘI METODA ISTORICULUI

Academicianul David Prodan scria în 1967 (în Prefața lucrării despre iobăgia transilvăneană din veacul XVI), în acord cu exigențele unei școli istorice în ambianța căreia s-a format și pe care în parte a format-o: „În această cercetare a raporturilor feudale ne-am propus să urmăm nu lupta iobăgimii împotriva stăpînitorilor feudali, formele sau izbucnirile ei violente — acestea sînt de — acum destul de bine cunoscute și des tratate în istoriografia curentă — ci cursul general al vieții cotidiene materiale, munca de toate zilele, care vehiculează dezvoltarea istorică, raporturile muncii care generează lupta. Scopul primordial al investigației a fost astfel să stabilim, concret și în cifre, cit mai bine faptele, căci numai pe fapte bine cunoscute se pot întemeia interpretări, judecări istorice valabile (sublin. — I.A.P.); faptele, și cit mai multe, ansamblul de fapte trebuie să fie temelul solid al oricărei generalizări. (...) Pentru a putea ajunge la generalizări, a trebuit să coborîm în amănunte, să ne angajăm în analize minuțioase, să intrăm în mecanismul complicat al raporturilor. Pentru stabilirea faptelor și a legăturilor dintre ele, în aceste obscurități și penurii de material, e prețios amănuntul, puzderia faptului comun. Numai utilizînd din plin amănuntul putem face mai inteligibile textele sumare, expresiile lor laconice; termenii lor enunțați fără alte explicații”.

Cuvintele de mai sus fac parte dintre puținele mărturisiri directe — cenzurate și așa de un echilibru al cuvinței și de sfîlcirea celui convins de nemărginirea sferei cunoașterii — din care putem descifra, în parte, sensurile concepției și metodei istorice a profesorului David Prodan. Precum și preocuparea pentru una din cele două teme, rămase predilecte, ale creației sale, anume **viața social-econo-**

mică a Transilvaniei feudale și viața politică, accentul grav căzînd aici pe lupta de emancipare a românilor ardeleni.

Cea dintîi sferă tematică include mai ales o istorie a țărănimii transilvănene, concretizată în lucrări de referință, precum **Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea** (3 vol.), **Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770, Problema iobăgiei în dieța Transilvaniei în 1790—1791, Desființarea șerbiei în Transilvania, Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII, Domeniul cetății Șiria la 1525. Domeniul Beiușului la 1600. Urbariile Țării Făgărașului** (vol. I: 1601—1650; vol. II: 1651—1680) ș.a. Alături de această vastă investigație a structurii demografice, clasiale, ocupaționale a domeniului feudal, de cercetarea obligațiilor feudale, a monopoliurilor senioriale, a producției bunurilor materiale, istoricul David Prodan urmărește constant și problematica unei „izbucniri violente” pentru dreptate socială — răscola lui Horea (desfășurarea sa în comitatele Cluj și Turda, ecoul internațional, versuri contemporane despre mișcare, aspecte din viața lui Horea etc.). Aceste din urmă cercetări sînt concretizate în vasta sinteză de două volume, rod al unei munci științifice de mulți ani.

Această aplicare constantă spre țărănime, spre explicarea cadrului și condițiilor sale de viață în evul de mijloc, vine, credem, și din convingerea profesorului David Prodan, formată de timpuriu, anume că țărănimea a fost un factor fundamental de civilizație în feudalism prin număr și prin calitatea ei de principal producător de bunuri materiale. Alt motiv pentru studiul acestui macrogrup social poate să fi fost și faptul că, pe o întinsă

IOAN AUREL POP

(Continuare în pag. 14)

CONCEPȚIA ȘI METODA ISTORICULUI

(continuare din pag. 1)

perioadă, istoria românilor ardeleni se contură cu istoria țărânimii, în linia mari, și cu a iobagilor în speță. N. Iorga vorbea cindva despre „sate și preoți în Ardeal” și deoarece, pînă la unirea religioasă, preoții erau în general tot iobagi, adică săteni de rînd, istoria Transilvaniei românești înscamnă mai ales evoluția satului. În sfîrșit, un alt îndemn pentru cercetarea țărânimii pare să fi venit din structura sufletescă a autorului, modelată în primii ani de viață într-un sat din preajma Albei Transilvane: s-a născut în 1901 în comuna Ciocara (azi Săliște, jud. Alba). Aceasta înseamnă că viitorul istoric a cunoscut nemijlocit rosturile adînci și ritualurile muncii, precum și perenitatea civilizației rurale sud-transilvănene.

Studiile liceale de la Orăștie și cele superioare la Facultatea de litere și filosofie din Cluj au dat temeiuri mai adînci convingerilor formate încă din mediul natal. În acești ani de intense acumulări s-a format orizontul larg al omului de cultură, confruntat direct, ca student, cu personalități prestigioase ca Alex. Lapedatu, G. Bogdan-Duică, S. Dragomir, Dumitru Popovici, Ioan Lupăș ș.a. Tot acum s-a conturat și specialistul preocupat statornic de trecut și beneficiind de o concepție și metodă istorică inspirată din cultul muncii și din setea de cunoaștere a adevărului. Venit în Cluj la doi ani după întemeierea Universității Daciei Superioare, tânărul David Prodan va fi înțeles de la un spiritus rector al școlii istorice clujene, anume Ioan Lupăș, că celebra formulă „auri sacra fames” trebuie să aibă drept corespondent în mediul științific și universitar o altă, mai adecvată — „scientiae sacra sitis”. Aceste valoroase sugestii — adevărată profesiune de credință — s-au cristalizat, apoi, după o muncă asiduă la Arhivele statului și la Biblioteca universitară, în lumea documentelor medievale, și după intense lecturi, într-o concepție istorică profund științifică, ea înglobînd și marxismul. Aplicarea constantă spre „raporturile muncii”, spre studiul insistent al faptelor pentru o cumpănire cât mai potrivită a corelației dintre general și particular, cercetarea directă a documentului primese un plus de consistență și valoare prin îmbinarea exigențelor riguroase ale unei școli istorice bazate pe cultivarea științelor auxiliare cu cele ale unei concepții filozofice materialist-dialectice, dobîndite încă din epoca interbelică în urma contactului personal cu lucrările fundamentale ale marxismului. În acest spirit a scris profesorul David Prodan teza sa de doctorat, publicată la Cluj în 1938, **Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda** și, la capătul a peste patruzeci de ani de cercetări minuoase, publică astăzi lucrarea monumentală de sinteză despre mișcarea lui Horea, lămurind încă o parte din complexitatea unui secol aflat în impact progresiv cu socialul și naționalul. Preocuparea pentru național s-a vădit de timpuriu în opera istoricului David Prodan, în condițiile în care chiar teza de doctorat corectează clișee statornicite mai ales de viziunea romantică a lui Nicolae Densușianu (preluat de Ioan Lupăș ș.a.), stabilind preeminența social-economicului în raport cu naționalul în cadrul răscoalei lui Horea. Asemenea preocupare va fi venit și din ambianța unei generații copleșite de împlinirea în 1918 a României Mari. Implicarea insulectă în viața culturală a țării, contactul fertil cu o spiritualitate aflată în vremea marilor sinteze și a sincronismului cu universul, marea meditație privind sensul specificului național, toate vor pregăti creația istorică majoră, concretizată în parte și în valoroase colaborări la revista **Gînd românesc** (1933—1940). Intunecarea marelui ideal abia împlinit, dureroasele frîngerii din trupul țării petrecute în 1940, trista bejenie universitară de la Cluj la Sibiu (1940—1945) vor menține viu interesul pentru național. În fața unor contestații străine spiritului științific, profesorul David Prodan, cu aceeași probitate nealterată de sentimente ori de adversități, avea să scrie în 1944 lucrarea **Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea**. O impecabilă argumentație istorică, bazată pe analiza unor izvoare incontestabile, avea să dovedească fără replică netemeinicia unor aserțiuni cu pretenții de științificitate. Patru ani mai târziu, problematica națională în veacul al XVIII-lea va fi reluată din altă perspectivă, aceea a mișcării petiționale a românilor ardeleni, prin lucrarea **Supplex Libellus Valachorum**. De fapt, este vorba de o reală istorie politică a Transilvaniei în veacurile XVII și XVIII (ex-linsă prin noua ediție din 1967), de la momentul Mihai Viteazul pînă la urmările Supplex-ului la nivelul conștiinței colective. Materialul faptic, îmbogățit și întregit cu noi cercetări (ex.: **Încă un Su-**

plex Libellus românesc, Cluj, 1970), a prilejuit depășirea interpretării tradiționale copleșite de aspectul confesional. Lucrarea definește clar termenii luptei politice naționale românești din Transilvania, apelînd la un comparatism tridimensional. Documentul din 1791, apreciat ca sinteză a unei suite de acte și încadrat într-o mișcare politică de anvergură, este raportat din perspectivă sincronică și diacronică la trei sisteme de referință. Întîi de toate, este vorba de ambianța politică și instituțională a principatului Transilvaniei (cu trei națiuni constituționale și patru religii recepte), restrictivă pentru români și modificată, în mică măsură, prin actul unirii cu biserica Romei, act petrecut la cumpăna veacurilor XVII și XVIII sub patronajul contrareformei tirzii. Al doilea cadru de raportare este acela al țărilor române în general, aflate în curs de a recepta noile idei iluministe pe un fond cultural-ideologic și politic adecvat sensibilității secolului XVIII. Este vremea în care românii, mai timid la început, încearcă să ofere Europei — siliți de împrejurări, uneori, și nu prin efortul gratuit al unei școli savante animate de aventura spiritului cunoscător — propriul model de civilizație. Și, în sfîrșit, istoria comparată este solicitată spre raportarea, devenită conștientă din partea celor mai luminate spirite, la o Europă confruntată din perspectivă ideologică și culturală cu noile concepte de libertate, egalitate, suveranitate a poporului (contract social) etc. și, din perspectiva politicii, cu modelul — ideal și idealizat — al Marii Revoluții Franceze. Fără să înțeleagă că prin difuziunea spre est s-ar produce o degradare progresivă a noilor idei vehiculate în Apus, academicianul David Prodan urmărește selecția, adaptarea și funcționalitatea lor reală în mediul austriac, maghiar, polon, rusesc și românesc. Se face o distincție clară între iluminismul teoretic — contemplativ și cel practic-reformist, ambele receptate și practicate însă în Transilvania sub semnul militantismului politic național (din partea românilor). Este analizat conceptul medieval de națiune și evoluția ulterioară spre modern, adică maturizarea formei de comunitate umană analogă. Într-un asemenea cadru complex savantul prezintă acțiunea politică a românilor transilvăneni, acțiune înțeleasă pentru prima dată ca mișcare de emancipare națională. În această mișcare petițională se acordă locul firese și etapei sale de început, conduse de episcopul greco-catolic Ioan Inochentie Micu. Depășirea confesionalului nu are, prin prisma cercetărilor profesorului David Prodan, semnificația renunțării la religie și nici la biserica (rămasă singura instituție românească din Transilvania), ci presupune pentru prima oară unirea greco-catolicilor cu ortodocșii, deci trecerea peste deosebirea cultului pentru a asigura reușita acțiunii politice în a doua parte a veacului XVIII. Din această perspectivă s-a apreciat că **naționalul și politicul dobîndesc preeminență în raport cu confesionalul în momentul de apogeu al mișcării Supplex-ului**.

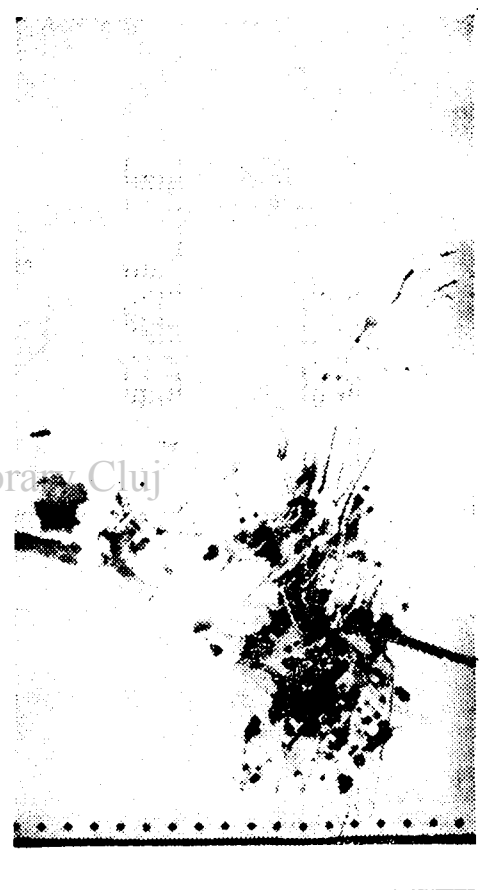
S-a mai pus problema purtătorilor celor mai vajnici ai mișcării, apreciindu-se rolul fundamental al unei elite intelectuale românești, împărțășite din plin în școlile Vienei și Romei (în mare parte). Dar tot academicianul D. Prodan a sugerat, iar cercetările domniei sale și ale altor istorici au confirmat, difuziunea mișcării în mase la nivelul comunităților rurale și urbane românești, evidențiind o interesantă problematică asupra antecedentelor și urmărilor Supplex-ului. De aceea, chiar dacă planurile nu interferează încă, poporul (prin răscoala lui Horea) și intelectualitatea (prin mișcarea Supplex-ului), acționînd relativ separat și fără comprehensiunea reciprocă a demersurilor lor, se poate aprecia, că, acum, în veacul XVIII, are loc prologul întîlnirii acestor planuri pe Cîmpia Blajului la 1848.

Prin aceste cercetări majore de istorie socială (răscoala lui Horea), politică (mișcarea Supplex-ului) și culturală (referințele pertinente la Școala Ardeleană), academicianul David Prodan a lămurit istoria frîmîntată a veacului iluminist românesc transilvănean, dovedindu-se a fi, dincolo de aportul propriu-zis la tema cercetată, un creator de problematică istorică, reluată și aprofundată de noile generații de cercetători. În același timp, prin activitatea didactică desfășurată la Universitatea clujeană (1948—1962), prin aceea de la Institutul de istorie națională Cluj-Sibiu (1943—1972), și de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj (1948—1972), profesorul David Prodan a pregătit multe promoții de studenți și cercetători, cu responsabilitatea și exigența dascălului preocupat de misiunea viitoare a tinerei generații.

Activitatea științifică a istoricului clujean: (membru corespondent al Academiei din 1948 și titular din 1955), a continuat

cu aceeași asiduitate în anii din urmă; în afara muncii la temele fundamentale de specialitate, începută cu mult anterior, contribuția sa a vizat și aportul la realizarea volumului III din sinteza de **Istoria României**, volum apărut în 1964 și în al cărui comitet de redacție s-au mai aflat regretații istorici Andrei Oțetea și Mihail Berza.

Astăzi, academicianul David Prodan este pe cale de a pregăti, între altele, pentru tipar aportul său substanțial la elaborarea noii sinteze de Istoria României (în zece volume). În această vreme a sintezelor, după o viață de intense acumulări, Profesorul își urmează zilnic, cu aceeași constanță, drumurile spre Biblioteca Academiei, trecînd mereu, printr-o fericită coincidență, pe sub privirea corifeilor Școlii ardeleni, descoperind parcă din veacul luminilor în fața **Almei mater**. Strădania sa statornică marturisește de la sine, dincolo de rarele momente de confesiune, despre demnitatea unei vieți dedicată cunoașterii, iar opera sa vorbește răspicat despre un cult al muncii, în care adevărul este rodul minuțioaselor cercetări și în care exegeza istorică se alcătuiește cu rigoarea și preciziunea științei. Acum, la apariția monumentalei lucrări despre Horea, în așteptarea concretizării prin creații a viitoarelor cercetări, aducem omagiul nostru academicianului David Prodan întru noile împliniri ale scrisului istoric românesc.

CARTEA SAU PERMANENȚA SPIRITULUI CRITIC

(Continuare din pag. 1)

duș la o receptivitate pasivă, conformistă și superficială. Promovarea „accesibilității” și divertismentului ca și condiții pentru absorbția rapidă a „cărții” de către masele alfabetizate a confirmat mediocritatea și a accentuat exclusivismul, alimintind, concomitent, confuzia valorilor.

Aceste fenomene negative, pe care, cu o metaforă, le-am numit fascinația mediocrității, au atras atenția cercetărilor naturii umane. În consecință, au apărut explicații și ipoteze ce încearcă să elucideze esența unor asemenea manifestări. Spre exemplu, E. Mounier observă că: „... aceste construcții imaginare au în comun faptul că înlocuiesc întotdeauna o adaptare laborioasă printr-o adaptare facilă” la lumea aceasta atât de inconjurătoare. Iar M. Eliade notează dintr-o perspectivă antropologică: „... nevoia de a ne introduce în universuri „străine” și de a urmări „peripețiile unei povești” pare conștientă condiției umane și deci ireductibilă”. Se pare că există o reală trebuință de spectacol livresc, de precipitare psiho-spirituală în registru minor, indiferență față de exigențe de ordin axiologic. Dar cu toate aceste remarci sceptice întințirea cu cartea nu trebuie să fie un refugiu ci o întîmpinare deschisă, nu trebuie să fie o simplă evaziune din real ci o angajare complexă, afirmativă în realitatea proteică a imperiului imaginar,